

Голіченко Т. С.

МЕН ДЕ БІРАН ТА ВІКТОР КУЗЕН - ПЕРСОНАЖІ «НАРИСУ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ» О. ВВЕДЕНСЬКОГО: МАЛОВІДОМІ В УКРАЇНІ ПОСТАТІ ІСТОРІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються постаті видатних французьких дослідників ХІХ ст. - Мена де Бірана та Віктора Кузена.

«Нарис сучасної французької філософії» російського релігійного філософа Олексія Івановича Введенського (1861-1913 рр.) і дотепер є неперевершеною спробою узагальненого та водночас детального погляду на французьку філософію ХІХ століття. Безумовним позитивом «Нарису» є те, що він може слугувати джерелом історіографії французької філософії ХІХ століття. Зокрема, дослідження російського історика філософії містить досить повну картину досліджень та оцінок французьких і російських істориків філософії ХІХ століття, присвячених двом центральним персонажам французького філософського ХІХ століття: видатному французькому критичному філософу та «спіритуалістичному реалісту» (за виразом самого О. Введенського), автору численних праць з «філософської психології» (або «менталістики»), «французькому Канту» (за виразом Ж. Лашельє (Jules Lachelier, 1832-1918 рр.)) - Мену де Бірану (Marie Francois Pierre GONTIER DE BIRAN, 1766-1824 рр.) та засновнику історії філософії як університетської дисципліни у Франції, фундатору французького еkleктизму Віктору Кузену (Victor COUSIN, 1792—1867 рр.). Сучасна історія філософії позиціонує Мена де Бірана як попередника феноменології та екзистенціалізму, хоча історики французької філософії ХІХ століття лише нещодавно завершили видання повного зібрання творів цього своєрідного та яскравого філософа. У зв'язку з модними нині тенденціями до симпліфікації філософії (Мішель Онфрей, Michel Onfray), в сьогодиншньому історико-філософському істеблішменті з'явився новий інтерес і до постаті Віктора Кузена.

Мен де Біран: біобібліографічні уточнення

Як ми зазначали вище, дослідження О. Введенського «Нарис сучасної французької філо-

софії» [1], значну частину якого російський філософ присвятив аналізу філософії Мена де Бірана та спробі власної оцінки спадщини цього філософа в історії французької метафізики та психології ХІХ століття, і досі залишається актуальним. У своїй праці російський учений досить повно змалював філософський пейзаж Франції другої половини ХІХ століття, в якому не в останню чергу завдяки зусиллям Віктора Кузена, а також цілої низки видатних істориків філософії (Іполіт Тен, Алексіс Бертран (Alexis Bertrand), Ернест Навій (Ernest Naville), Жюль Жерар (Jules Gerard), Адольф Франк (Adolf Franck)), властиво, й відбувалося своєрідне «друге народження» та «друге відкриття» спадщини Мена де Бірана - філософа, який залишив після себе гігантський неопублікований масив рукописів, видання та аналіз змісту яких склало один із найбільш захоплюючих сюжетів ексагональної історії філософії ХІХ-ХХ століття.

У зв'язку з тим що в українській історико-філософській літературі (на відміну від російської історії філософії, в якій завдяки працям О. О. Кротова стосовно спадщини де Бірана відкрилося потужне «друге дихання щодо біранознавства») ми не знайшли жодного, бодай короткого, біобібліографічного опису постаті Мена Готьє де Бірана, частину цієї статті ми присвяtimo спробі такого короткого опису. Отже, *Марі Франсуа П'єр Гот'є де Біран* народився 29 листопада 1766 року в Бержераку. Після нетривалої військової та політичної кар'єри він, син медика, людина надзвичайно фізично хвороблива (ця деталь його біографії завжди враховується дослідниками біранівської філософії «внутрішнього самостереження» та «філософії зусилля» (philosophie de l'effort), у 1797 р. оселяється у Парижі, де знайомиться з колом «Ідеологів» [2] (філософів, літераторів та художників, які зби-

ралися у так званому Salon d'Auteuil мадам Гельвецій), зокрема з Дестю де Трасі та Кабанісом. Не маючи спеціальної філософської освіти, не володіючи іноземними мовами, Мен де Біран, однак, органічно вписується в коло «Ідеологів», поступово самотужки опановує філософські ідеї своїх великих попередників та сучасників, в тому числі метафізику Декарта, оказіоналістську концепцію Мальбранша та сенсуалізм Кондильяка. Серед німецьких попередників та сучасників його особливо цікавили Лейбніц та Фіхте. У Парижі він пише, але не доводить до завершення своє перше філософське есе на цілком «ідеологічну» тему, задану Французьким Інститутом: «Яким є вплив знаків на формування ідей?». Повернувшись до Бержерака, він пише свою славетну працю «Про вплив звички на здатність мислення» (*Memoire sur l'influence de l'habitude sur la faculte de penser*), за яку в 1801 р. отримав нагороду від Французької Академії. Його наступна праця - «Про аналіз процесу мислення» (*Memoire sur la decomposition de la pensee*) - отримує нагороду Берлінської Академії (в 1805 р.), а працю «Про безпосереднє внутрішнє сприйняття» (*Memoire sur l'aperception interne immediate*) в 1811 р. було відзначено Копенгагенською Академією. У Бержераку він не полишає займатися політичною та адміністративною діяльністю, але в 1813 р. знову повертається до Парижа, де також займає певні адміністративні позиції. В період з 1811 р. і до самої смерті він продовжує займатися філософією. В цей час де Біран працює над великими працями, але не публікує їх, вважаючи їх недосконалими: йдеться про «Співвідношення фізичного та морального» (*Rapports du physique et du moral*, 1811), «Нарис про основи психології» (*Essai sur le fondement de la psychologie*, 1812), «Про співвідношення природничих наук та психології» (*Rapports des sciences naturelles avec la psychologie*, 1815), «Нотатки про основи моралі та релігії» (*Fragments relatifs aux fondements de la morale et de la religion*, 1818), «Новітні нариси з антропології» (*Nouvelles essais d'anthropologie*, 1818), «Нотатки про існування» (*Notes sur l'existence*, 1820), багато років він пише свій «Щоденник». За життя де Бірана було опубліковано лише лічені його праці - скромний та критичний до себе філософ прагнув досконалості й увесь час переробляв свої твори. Отже, лише такі статті, як «Про вплив звички», декілька «Політичних речей», «Дослідження «Уроків філософії» Ларомієра» (до видання ввійшли, окрім його текстів, ще й тексти Віктора Кузена), стаття про Лейбніца в Універсальному словнику біографій Жозефа та Габрієля Мішо (Michaux)

побачили світ за життя М. де Бірана. Філософ помирає в 1824 р. Після його смерті починається копітка та складна робота учнів та дослідників творчості де Бірана щодо видання його рукописної спадщини: один з найвідоміших сучасних дослідників М. де Бірана Франсуа Азуві писав про те, що дослідження творчості де Бірана неможливо відділити від праці з видання його неопублікованих рукописних праць. Останнє видання творів де Бірана, яке з упевненістю може називатися повним (куди включені, окрім його творів - завершених та незавершених, також епістолярні твори філософа та його «Щоденник»), нараховує 13 томів, два з яких містять три частини.

Постать де Бірана в загальній архітектурі «Нарису сучасної французької філософії» О. Введенського

В авторській анотації до книжки О. Введенський так охарактеризував завдання свого «Нарису»: «Настоящий «Очерк» есть извлечение из нашей книги «Современное состояние философии в Германии и Франции». Побуждением издать его отдельно для нас послужило то обстоятельство, что, говоря строго, это есть *первый опыт* систематического изложения на русском языке французской философии последнего пятидесятилетия» [3]. З огляду на призначення книжки, О. Введенський ставить перед собою основні завдання дослідження: 1. надати «очерк современной университетской философии»; 2. розшукати «в прошлом ее (себто «университетской философии». - Прим. авт.) инициаторов и возбудителей»; 3. окреслити «основные моменты в развитии французской философии в текущем столетии, подготовившие ее современное состояние»; 4. завершити виклад «аналитикой современного философского сознания» [4]. Відповідно до накреслених завдань О. Введенський поділяє свою працю на *чотири розділи*: «Університетська філософія», «Ініціатори сучасної французької філософії», «Основні напрями сучасної французької філософії», «Сучасна французька філософія та погляд у майбутнє». Саме другий розділ його «Нарису» присвячено філософській спадщині *Мена де Бірана та Віктора Кузена* [5]. Перед тим як перейти до характеристики філософської спадщини М. де Бірана в інтерпретації О. Введенського, зауважимо, що розділ про «попередників» нового часу французької філософії О. Введенський розпочинає з Декарта, від філософії якого (тут він звертається до схематики спіритуаліста, естетика, археолога та історика філософії Фелікса Равесона

(1813-1900 рр.), яка стала «загальним місцем» усього європейського декартознавства) до європейського філософського майбуття простежуються три лінії: Декарт - Паскаль - Лейбніц - Кант; Декарт - Спіноза - Берклі; Декарт - Мальбранш - Локк. Як вважає О. Введенський, французька думка XIX століття виявляє зв'язок лише з третьою з ліній спадкоємності з Декартом [6], хоча можна і не погодитися з його оцінкою, адже перша з названих ліній, себто психологізм Паскаля, монадологія Лейбніца та критицизм Канта, мала значний вплив на філософську традицію у Франції XIX століття, зокрема на філософські погляди М. де Бірана [7].

Мен де Біран та Віктор Кузен - історико-філософська диспозиція «учитель-учень»

Нас не повинен дивувати той факт, що О. Введенський, кажучи про «ініціаторів сучасної французької філософії», називає саме цей філософський «тандем». Хоча в сучасній історико-філософській літературі на проблему «ініціаторів» філософської формації Екзагону у XIX столітті існують й інші думки (як найближчих фундаторів французької філософської традиції цього періоду називають Шатобріана та О. Конта), акцентування Введенським постатей Мена де Бірана та Віктора Кузена як таких «фундаторів» є цілком слушним та виправданим, принаймні в логіці поглядів російського релігійного філософа (нагадаємо, О. Введенський належав до кола російських «православних персоналістів»), з одного боку, та в логіці побудови «Нарисів» - з іншого. Адже Л'єн де Біран («le plus grand metaphysicien qui ait honore la France depuis Malebranche» - «найвищий значніший метафізик Франції з часів Мальбранша» [8] та Віктор Кузен (який, за оцінкою Е. Дюркгейма, додав душі до викладання філософії у Франції, або, іншими словами, сам був цією душею» [9]) не лише репрезентували найпотужніші напрями французької філософської думки XIX століття - відповідно, критичну філософію в поєднанні зі спиритуалізмом (де Біран), та раціоналізм у поєднанні з еkleктизмом (Кузен), були не тільки чи не найяскравішими представниками відповідно «креативної» (де Біран) та «нормативно-університетської філософії» (Кузен), але й виявилися пов'язаними між собою численними зв'язками та інституційно-традиційними наслідками. Зокрема, В. Кузен був не тільки учнем де Бірана (хоча й непрямым, а через посередництво А.-А. Руайє-Колляра), першим видавцем надзвичайно розлогої спадщини філософа, неопублікованої за його життя [10], власне «першовідкривачем» його архіву в Грателю (по-

близу Бержсрака). Кузену була знайома непевність самого де Бірана щодо значущості його філософської спадщини. Він першим зіткнувся з небажанням родичів філософа надавати його архіву для публікації (ця прикрість надзвичайно ускладнювала студіювання спадщини їхнього великого предка), все ж таки зумів умовити їх і відкрив довгу та цікаву історію видання та дослідження спадщини філософа, яка сама по собі є досить унікальним сюжетом французького «історико-філософського детективу».

Отже, Віктор Кузен та Мен де Біран не лише склали потужну інтелектуальну та інституційну конкуренцію «Ідеологам», але й виявилися «спів-авторами» однієї важливої для історії боротьби з «Ідеологією» праці про Пера Лароміг'єра (1756-1837 рр.): у 1828 р., через чотири роки після смерті де Бірана, Кузен, критикуючи «Ідеологів», в одній збірці зі своїми статтями з «Наукового часопису» (*Journal des Savants*), присвяченими аналізу «Уроків філософії» П. Лароміг'єра (*Legons de philosophic, 1815*), публікує й дослідження де Бірана, присвячене філософії П. Лагоміг'єра.

Разом з тим де Біран та Кузен суттєво відрізняються в своєму соціально-професійному «позиціонуванні». В цьому розумінні соціальні репрезентації філософів - умовно кажучи, «лінія де Бірана» (мислителя-споглядальника) та «лінія Кузена» (мислителя-адміністратора) позначилися й надалі, в тому числі й у XX столітті, на ролях, які відігравали французькі філософи в інституційних та політичних реаліях Екзагону. Іншими словами, ми можемо говорити про «креативний» та «інституційно-медійний» типи філософування. Цілком зрозуміло, що під час характеристики таких близьких один до одного за певними ідейними позиціями, але протилежних за своїм соціальним статусом мислителів, О. Введенський не міг утриматися від спроби «типологізувати» філософів: він пише, що бувають «філософы поневоле», «философы по призванию» (В. Кузен) та «философы по темпераменту, по природе». Саме до останнього типу він відносить Мена де Бірана.

Отже, про протилежність М. де Бірана та В. Кузена щодо їхньої філософської та життєвої позиції О. Введенський пише так: «Глубокомысленный, последовательный, стойкий, но само-заклученный *Биран* никогда, быть может, не создал бы спиритуалистической школы: нужен был именно гибкий, эластичный, умевший приспособляться ко всякому пониманию ум Кузена, чтобы ввести идеи нового направления в общее сознание» [11]. Отже, вибір М. де Бірана

та В. Кузена (відповідно, «філософа воли» та «філософа розуму» [12]) як двох центральних постатей у піонерській розвідці О. Введенського є цілком виправданим, а підсумовуючи дослідження історико-філософських пропорцій Мена де Бірана та Віктора Кузена, російський філософ зазначає, що «В. Кузен... стояв к Бирану приблизительно в таком же отношении, в каком Платон - к Сократу» [13].

Розділ «Нарису», в якому йдеться про філософську спадщину де Бірана та Кузена, є цікавим не лише зі змістовної, але й з методологічної точки зору. Адже не може залишитися непомітним те, що О. Введенський для різних розділів свого дослідження застосовує дещо різні методологічні підходи. Зокрема, якщо в першому та у третьому розділах він поєднує інституційно-біографічний та проблемний спосіб викладу матеріалу, а в четвертому розділі надає перевагу проблемному викладу, то в другому розділі, який, власне, й присвячено постатям і філософським

концепціям М. де Бірана та В. Кузена, він вдається до біобібліографічного викладу філософської спадщини цих двох мислителів, що дає нам змогу зблизити підхід О. Введенського з тим підходом до історико-філософського дослідження, який у Франції був свого часу застосований І. Теном, Ж. Іпполітом, В. Дельбо, А. Гуйє та, якщо звертатися до останніх французьких біографічних історико-філософських творів, доречно згадати про Філіпа Сулеза та його працю, присвячену А. Бергсону [14].

Наприкінці слід зазначити, що подальше дослідження філософії як Мена де Бірана, так і Віктора Кузена становить неабиякий інтерес для української гуманітаристики. Нагадаємо, що відомий сучасний французький феноменолог та історик філософії Мішель Анрі писав про Мена де Бірана як про «князя думки, якого ми маємо поважати так, як ми поважаємо Декарта та Гусерля, себто як одного зі справжніх фундаторів феноменології» [15].

1. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.- Харьков: Типография Губернского правления, 1894.
2. Термін «Ідеологія», що означав «науку про ідеї», вперше з'являється у 1798 р. в праці Дестю де Трасі (*Destutt de Tracy* (1754-1836 pp.)) «Про здатність мислення» (*Memoire sur la faculte de penser*). «Ідеологія» в розумінні Дестю де Трасі означала нову науку про ідеї, загальну теорію пізнання, яка спиралася як на єдність людської природи (природа людини є єдиною, як єдиною є Республіка), так і на єдність методу, яким є метод аналізу. На думку де Трасі, ідеї є нічим іншим, як продуктом здатності мислення, яку він розумів дуже широко - вона включає чуттєвість (*sensibilite*), пам'ять (*memoire*), судження (*jujement*) та рухливість (*motilite*). «Рационалістична ідеологія» досліджує чуттєвість, пам'ять, відносини, бажання та рухи. «Ідеологія фізіологічна» займається тими самими феноменами, але з точки зору їхніх органічних причин; до того ж вона досліджує мораль та фізичний аспект людської поведінки в їхній єдності та взаємодії у різних груп людей - дітей, дикунів, божевільних. В цьому розумінні «ідеологія» виявляється близькою до експериментальної психології. Відтак, Дестю де Трасі категорично відділяв її від метафізики та зближував з такими дисциплінами, як граматики, логіка, науки про мораль, виховання та соціальні науки. Історики розрізняють три генерації ідеологів: перша генерація - це Кондорсе, Вольней (*Volney*), Пінель і Лаплас, друга - сам Дестю де Трасі, Кабаніс, Бенжамен Констан, Ламарк, Сен-Сімон та Огюст Конт, Ампер, Проспер Меріме, Стендаль та Сент-Бьов. Нарешті, третю генерацію «Ідеологів» подано іменами Порталіса (*Portalis*) та Сікара (*Sicard*). Дежерандо (*Degerando*), Лароміг'єра. Яскравим критиком ідеологів був Шатобріан. Класичним твором з історії та концепції ідеологів і досі залишається праця Ф. Пікаве (див.: *Picavet F.* Les Ideologues.- Paris, 1891). Зауважимо, що й дотепер «ідеологія», як достатньо цікаве та неоднозначне філософсько-ідейне утворення, що становило важливий етап становлення французької думки кінця XVIII - початку

XIX ст., як це не прикро, зовсім мало вивчається в Україні.

3. Тут і далі ми подаємо цитати з твору О. Введенського мовою оригіналу та зберігаємо оригінальні авторські шрифти. Того ж року, що й «Очерк современной французской философии», побачила світ інша книжка О. Введенського (див: *Введенский А.* Современное состояние философии в Германии и Франции (Сергиев Посад, 1894)). Кажучи про своє дослідження як про «перший досвід» систематичного викладу історії французької філософії XIX століття на теренах російської історико-філософської науки, О. Введенський мав абсолютну рацію. Разом з тим зауважимо, що на теренах Екзагону на той час вже було реалізовано досить глибокі та всеохопні праці з історії французької філософії XIX століття, якими О. Введенський широко користувався, див.: *Taine H.* Philosophies francais du XIXe siecle.- Paris, 1857 (одним з останніх видань цієї книжки, щоправда, не позбавленої тенденційності - адже в ній І. Тен, захищаючи «Ідеологів», висловлював вельми критичні думки щодо «посткузенівського» стилю викладання філософії у французьких університетах, є видання - Paris; Geneve: Slatkine, 1979); *Ravaaisson F.* La Philosophie en France au XIXe siecle, rapport redige pour l'Exposition universelle de 1867.- Paris, 1868 (одне з останніх видань цієї праці Ф. Равессона - Paris: Vrin, 1983); *Amedee de Margerie* Philosophie contemporaine, 1870, *Didier; Janet P.* La philosophie francaise contemporaine, 1879; *Didier; Janet P.* Les problemes du XIX siecle: la politique, la litterature, la science, la philosophie, la religion.- Paris.- Levy, 1872; *Poitou.* Les Philosophes francais contemporains et leurs systemes religieux.- Paris, 1864; *Ferraz M.* Histoire de la philosophie en France au XIXe siecle, premiere partie: Socialisme, naturalisme et positivisme.- (Paris, 1882, in-12, 3e ed.); deuxieme partie: Traditionalisme et Ultramontanisme.- Paris, 1880, (in-12, 2e ed.); troisieme partie: Spiritualisme et Liberalisme.- Paris, 1891, (in-12, 2e ed.); Histoire de la philosophie pendant la Revolution.- Paris, 1889, (in-12). (Н. М.); *Franck A.* Philosophes modernes etrangers et francais.-Paris, Didier, 1879; *Saisset E.* Essais

- sur la philosophie et la religion au XIX siecle.- Paris, Charpentier, 1845.
4. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.- Харьков, 1994.- С.6.
 5. В. Кузен (1792-1867 pp.) - французский философ, учень М. де Бірана та П.П. Руайе-Колляра (1763-1845 pp.), засновник еkleктизму; автор численних праць з історії античної та новочасної філософії, знавець німецької філософії (зокрема, Канта, Фіхте та Гегеля) та ініціатор її дослідження у Франції, мораліст (здаймо про його знаменитий трактат «Про Благо, Добро та Красу» («du Vrai, du Beau et du Bien» (1853)); на посту міністра освіти був організатором потужних реформ у сфері вищих навчальних закладів, які, щоправда, критикувалися вже наприкінці XIX та на початку XX століття, коли кузенівський еkleктизм (водночас і красномовство) став предметом гострої критики; один із засновників університетської історико-філософської традиції у Франції, адепт широкого викладання філософії як основи не лише ерудиції, але й громадянської республіканської свідомості; блискучий оратор. Серед основних історико-філософських праць В. Кузена див.: *Cours de l'histoire de la philosophie auXVIIIesiecle* (1840, 3 vol.); *Cours d'histoire de la philosophie moderne* (1841); *Cours d'histoire de la philosophie morale* (1846. publie par MM. Vacherot et Danton, 5 vol. in-8); *Legons sur la philosophie de Kant* (1842); *de la Metaphysique d'Aristote* (1835), *ceuvres inedites d'Abelard* (1836); *FragmentsPhilosophiques* (1827).
 6. *Введенский А.* Очерк современной французской философии, 1894.-С. 126.
 7. Щодо зв'язку, наприклад, філософії де Бірана з монадологією та вченням про «зусилля» Лейбніца, зауважимо: вже один із перших дослідників творчості де Бірана і видавець його праць Алексіс Бертран, якого неодноразово згадує О. Введенський, вказував на зв'язок між поглядами двох філософів, див.: *La Psychologie de l'effort et les doctrines contemporaines*, 1889; *Lexique de philosophie*, 1892. Інтерес де Бірана до Г. Лейбніца опосередковано підтверджується й тим фактом, що М. де Біран був автором статті «Лейбніц» до «Універсального словника біографій» (*Biographie universelle* de Joseph et Louis-Gabriel Michaud, editee a partir de 1819).
 8. Історія цієї фрази є досить анекдотичною, тому що О. Введенський згадує її як таку, що належить Полю Жане («Нарис», С 134), а Віктор Дельбо - визнаний історик філософії, у статті, присвяченій порівняльному аналізу філософії Мальбранша та де Бірана, каже про цю фразу як про таку, що належить В. Кузену (http://www.ac-nancy-metz.fr/enseign/philo/textesph/Delbos_Malebranche.rtf).
 9. *DurkheimE.* «L'enseignement philosophique et Pagregation de philosophie», in Durkheim E. Textes. 3. Fonctions sociales et institutions.- Paris.- Les Editions de Minuit, 1975.-P. 17.
 10. Історія видань творів де Бірана, по суті, могла б скласти окрему розлогу бібліографічну публікацію - у цій же публікації обмежимося лише генеральними лініями. Насамперед відзначимо, що перше посмертне видання де Бірана, яке розпочало історію його входження у світовий простір історії філософії, було здійснено майже через двадцять років після його смерті. Отже, перше посмертне видання творів де Бірана підготував саме В. Кузен, див.: *Oeuvres philosophiques de Maine de Biran*, publiees par V.- Cousin.- Paris, 1841.- ТТ. I-IV. Наступний крок у виданні неопублікованих творів де Бірана було зроблено Ернестом Навієм: *Oeuvres inedites de Maine de Biran*, publiees par E. Naville avec la collaboration de Marc Debrit.- Paris, 1859.- Vol. I-III (як зазначає О. Введенський, «издания Кузена и Навия - это две различные серии сочинений Бирана, но не два издания одного и того же»). На с. 133 «Нарису» ми знаходимо детальний опис видань творів М. де Бірана, здійснених за часів видання твору російського історика філософії.
 11. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.-С. 184.
 12. Там само.- С. 132.
 13. Там само.
 14. *Taine H.* Philosophes francais du XIXe siecle.- Paris, 1857; *Hippolyte J.* Les figures de la pensee philosophique,- Paris', *Delbos V.* Figures et doctrine des philosophes.- Paris,- Plon, 1918; *Gouhier H.* Maine de Biran par lui-meme,-Paris, Seuil, 1970; *Soulez P., Worms F.* Bergson,- Paris: PUF, 2002.
 15. *Henry M.* Philosophie et phenomenologie du corps. Essai sur l'ontologie biranienne.- Paris.- 1965.- P. 12.

T. Golichenko

MAINE DE BIRAN AND VICTOR COUSIN - CHARACTERS OF O.VVEDENSKY'S «ESSAY ON MODERN FRENCH PHILOSOPHY»: FIGURES OF FRENCH PHILOSOPHY OF XIX C, LITTLE KNOWN IN UKRAINE

In the paper the figures of famous XIX century French scholars as Maine de Biran and Victor Cousin are considered.